

Barcelona, destinació turística. Promoció pública, turismes, imatges i ciutat (1888-2010)

Saida Palou Rubio

ADVERTIMENT. La consulta d'aquesta tesi queda condicionada a l'acceptació de les següents condicions d'ús: La difusió d'aquesta tesi per mitjà del servei TDX (www.tdx.cat) ha estat autoritzada pels titulars dels drets de propietat intel·lectual únicament per a usos privats emmarcats en activitats d'investigació i docència. No s'autoritza la seva reproducció amb finalitats de lucre ni la seva difusió i posada a disposició des d'un lloc aliè al servei TDX. No s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant al resum de presentació de la tesi com als seus continguts. En la utilització o cita de parts de la tesi és obligat indicar el nom de la persona autora.

ADVERTENCIA. La consulta de esta tesis queda condicionada a la aceptación de las siguientes condiciones de uso: La difusión de esta tesis por medio del servicio TDR (www.tdx.cat) ha sido autorizada por los titulares de los derechos de propiedad intelectual únicamente para usos privados enmarcados en actividades de investigación y docencia. No se autoriza su reproducción con finalidades de lucro ni su difusión y puesta a disposición desde un sitio ajeno al servicio TDR. No se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al resumen de presentación de la tesis como a sus contenidos. En la utilización o cita de partes de la tesis es obligado indicar el nombre de la persona autora.

WARNING. On having consulted this thesis you're accepting the following use conditions: Spreading this thesis by the TDX (www.tdx.cat) service has been authorized by the titular of the intellectual property rights only for private uses placed in investigation and teaching activities. Reproduction with lucrative aims is not authorized neither its spreading and availability from a site foreign to the TDX service. Introducing its content in a window or frame foreign to the TDX service is not authorized (framing). This rights affect to the presentation summary of the thesis as well as to its contents. In the using or citation of parts of the thesis it's obliged to indicate the name of the author.

Barcelona, destinació turística

Promoció pública, turismes, imatges i ciutat
(1888 - 2010)

Saida Palou i Rubio

Tesi de Doctorat

Director Dr. Llorenç Prats i Canals

Programa de Doctorat en Antropologia Social i Cultural (bienni 2003-2005)

Departament d'Antropologia Cultural i d'Història d'Amèrica i Àfrica

Universitat de Barcelona

Novembre de 2010

“Tot allò que no es dóna es perd”

Dominique Lapierre, *La Ciutat de l'Alegria*

Aquesta tesi doctoral s'ha realitzat entre els anys 2004 i 2010.

La investigació ha estat dirigida pel Dr. Llorenç Prats i Canals i desenvolupada en el marc del Departament d'Antropologia Cultural i d'Història d'Amèrica i Àfrica de la Universitat de Barcelona en el si del Programa de Doctorat en Antropologia Social i Cultural (bienni 2003-2005).

Durant el període 2004-2007 vaig gaudir de la Beca de Doctorat UB-ADQUA atorgada al Departament d'Antropologia Cultural de la Universitat de Barcelona per part de l'Agència de Gestió d'Ajuts Universitaris i de Recerca (AGAUR) de la Generalitat de Catalunya.

Aquesta tesi és el resultat de les diverses oportunitats i espais de formació, investigació, docència i activitat professional desenvolupades entorn el turisme a Barcelona en els darrers sis anys.

Es defensa, el 4 de març de 2011, davant d'un Tribunal format pels professors Dr. Francesc López Palomeque, Dr. Xavier Roigé i Dra. Dolors Vidal.

Obté la qualificació final d'Excel·lent Cum Laude.

Índex

Pròleg personal	I-IV
Part I. Introducció	
<i>Presentació</i>	
Una tesi sobre el turisme a Barcelona	1-9
Guia de lectura	10-11
<i>Aspectes teòrico-metodològics</i>	
Turisme. Oci, temps i consum	13-19
Destinacions turístiques	20-25
Imatges	26-35
Objectius i línies de treball	36-39
Mètodes i tècniques de recerca. Antropologia, Història, memòria	40-51
Part II. La construcció turística de Barcelona	
<i>Capítol primer. Antecedents al tractament institucional del turisme</i>	
Prototurisme, velles formes de mirar i de viatjar	54-62
Retrospectiva d'imatge	63-73
1888, les portes a la modernitat	74-82
Barcelona tombant de segle	83-92
Festes, comerciants, imatges de postal i publicacions estrangeres	93-103
Recapitulació i anàlisi dels antecedents turístics de Barcelona	104-106
<i>Capítol segon. El primer inici</i>	
Comisión de Atracción de Forasteros y Turistas (1906-1909)	108-113
Tàctiques i adversitats	114-122
<i>Barcelona, ciudad de invierno</i>	123-133
Recapitulació i anàlisi de la Comisión: projecte turístic, projecte patriòtic	134-138
<i>Capítol tercer. Sociedad de Atracción de Forasteros (1908-1936)</i>	
<i>Barcelona cosmopolita</i> , de Gonçal Arnús	140-147
Sindicats d'iniciativa	148-161

Aliança de sectors públics i privats	162-174
Ideologia i actuacions	175-181
Presència institucional, publicacions i voluntaris del turisme	182-197
L'exigència de responsabilitats: conscienciació, crítiques i propostes	198-233
El proveïment d'una imatge turística	234-249
Recursos i atractius turístics	250-256
Recursos climàtics i paisatgístics	257-266
Recursos industrials i comercials	267-270
Recursos culturals i esdeveniments	271-282
Recursos urbans i urbanístics	283-301
Acollida i recepció de forasters	302-311
Recapitulació i anàlisi de la Sociedad de Atracción de Forasteros	312-321
 <i>Capítol quart. Vigorosos anys 30</i>	
1929, nova oportunitat?	323-334
Canvis polítics i nous gestors turístics	335-342
La destinació Barcelona en el marc del nou turisme a Catalunya	343-361
El tribut d'Antoni Muntanyola al govern republicà	362-374
Patronat de Turisme de Catalunya, expectatives no realitzades	375-395
Barcelona, festes i creuers	396-413
El valor del paisatge i una visió romàntica del turisme	414-420
1935 i 1936, últims temps	421-434
Recapitulació i anàlisi del turisme a principis dels anys trenta	435-438
 <i>Capítol cinquè. Ciutat de pas</i>	
Tabula rasa i fora de control	440-444
La Junta Provincial del Turismo al servei del règim	445-455
Turisme de masses	456-464
Ministerio de Información y Turismo: de la providència al desgast	465-475
Oficina de Información de Barcelona	476-492
La promoció turística municipal	493-514
<i>Ciudad de Porcioles, Ferias y Congresos</i>	515-536
Proposta inaudita de creació d'un Patronat Municipal de Turisme	537-542
Món privat: l'actuació del Centro de Iniciativas y Turismo	543-552
Anys setanta, desgast i perjudicis	553-561
Recapitulació i anàlisi del turisme en temps del franquisme	562-566

Capítol sisè. La plenitud turística de Barcelona

En transició	568-584
Reinici turístic de Barcelona	585-594
Patronat Municipal de Turisme, anys vuitanta	595-621
Prodigiós 1992	622-638
La conjuntura, l'estratègia i la rendibilitat	639-646
Turisme de Barcelona. Nou model	647-651
Barcelona. Nova oferta	652-672
Modernisme, turisme i altres emblemes de la ciutat	673-691
Del turisme cultural a Barcelona	692-709
La societat de la il·lusió	710-718
Màxims històrics	719-733
L'esperit crític dels barcelonins	734-750
Punts d'inflexió, punts de saturació	751-765
Turisme i ciutat	766-787
Recapitulació i anàlisi del creixement turístic de Barcelona	788-792

Part III. Recapitulació i anàlisi final

Barcelona, destinació turística	794-804
---------------------------------------	---------

Bibliografia

Llibres, articles i ponències	806-839
Documents, expedients, informes i recursos diversos	840-853
Guies turístiques	854-864
Premsa	865-880

Pròleg personal

Fa més de deu anys que visc a Barcelona. Quan hi vaig arribar, pensava que m'hi quedaria poc temps, volia estudiar Antropologia i després retornar al lloc del qual venia o potser seguir viatjant. Vaig llicenciar-me l'any 2003, i quan semblava que la meva etapa a Barcelona ja s'havia esgotat, resulta que encara no n'hi havia prou: ni de Barcelona, ni d'Antropologia.

L'oportunitat del doctorat es presentava com una opció de viatge que no vaig aprofitar: a diferència de la majoria de col·legues antropòlegs i antropòlogues, vaig decidir no anar a fer treball de camp a les Antípodes (les Antípodes és només una expressió). Va ser una mica per casualitat, tal com de vegades passa a la vida, que vaig interessar-me pels temes del turisme a Barcelona. En un primer moment m'hi endinsava sense una vocació clarament definida, era un tema suggerent però que mai havia imaginat com a motiu d'estudi. Però devia ser la necessitat de pensar sobre coses noves (coses en principi allunyades de tot el que fins aleshores havien estat els meus interessos professionals), que va justificar aquest atreviment. De seguida vaig confiar en Llorenç Prats, i per alguna raó o altra, ell també ho va fer en mi. Si no hagués estat així, res de tot el que va venir després no hauria tingut el mateix valor.

Quatre anys de becària al Departament d'Antropologia de la Universitat de Barcelona (de 2004 a 2007) i un parell més treballant de tècnica al Pla Estratègic (de 2008 a 2010, contractada pels meus informants de Turisme de Barcelona), m'han acabat ensenyant coses interessants, més de les que sospitava en un inici, probablement més de les que avui sóc conscient.

Del turisme he après que és un fet cultural que va més enllà de les qüestions polítiques, econòmiques i territorials i que s'explica, també, per processos lligats al món simbòlic i a les formes de significar que tenen els diferents grups socials. De Barcelona sospito que deu ser una de les ciutats amb major quantitat de producció literària al seu respecte, ja que des de sempre ha estat constantment pensada, analitzada, descrita, criticada, admirada, imaginada i intervinguda des de perspectives molt diverses. De l'Antropologia, en canvi, he après que si d'una banda pot desfer-te de convenciments, creences i prejudicis, de l'altra també pot comprometre't en una voràgine de noves preocupacions i anàlisis que de vegades desborden les capacitats de la pròpia disciplina.

Aquesta tesi, que l'entenc no com el resultat d'aquests aprenentatges sinó com la trajectòria que ha fet possible entendre i explicar aquestes i altres qüestions, acaba en un punt si més no curiós, ja que em retorna a la ciutat de la qual fa deu anys vaig marxar (Girona). I m'hi retorna per integrar-me com a docent al Grau de Turisme de la UdG.

En qualsevol cas, aquesta trajectòria s'ha produït en un camí decididament més ampli i marcat per tot tipus de persones, situacions, experiències i sinèrgies positives que li han donat sentit.

A tots els que heu estat còmplices i perseverants amb la tesi, i amb mi, us la dec i us la dedico:

A **Llorenç Prats**, amb respecte i afecte; lector crític, atent i constant a qui dec el meu agraïment més especial. Per haver assistit amb tanta franquesa els diversos moments de tot el procés, per haver-me suggerit, per haver confiat i esperat i per haver fet possible un treball lliure i estimulant.

A **Turisme de Barcelona**, part important d'aquesta història i suport imprescindible que m'ha permès escriure-la:

A **Pere Duran**, per les oportunitats, la confiança i l'espera pacient.

A **Josep Anton Rojas**, per haver estat el primer en creure-hi, per la revisió d'alguns textos i per haver atès els meus dubtes sempre que ha calgut. A tots els altres membres del Comitè de Direcció, primer informants de la tesi i anys més tard companys de feina: **Joana Homs, Abel Pérez, Manel Casanovas, Santi Pagès, Gabriel Guilera, Airy Garrigosa, Romina Sans, Mònica Terol, David Leánez, Verònica Rodríguez** i **Teresa Pérez**. A la resta d'equip, especialment a **Gemma Segura, Eva Camins** i **Montse Costa**. També a **Joan Gaspard**, President del Comitè Executiu del Consorci.

Als companys del **Pla Estratègic**, per les bones dosis de suport moral, tècnic i professional. Per haver creat alguna cosa més que un Pla:

A l'incansable **Enric Truñó**; a **Xavier Suñol**, historiador convençut (que no antropòleg) que has donat claredat en alguns conceptes i objectius de la tesi i un suport important; a **Joan Serra**, pel bon humor i la bona feina; a **Jordi Moll**, mestre de la informàtica, les estadístiques i la paciència; a **Míriam Antequera**, viatgera experimentada. També a **Joan Torrella**, reconvertit al turisme per efectes del Pla.

A tots els polítics, tècnics, hotelers i empresaris, gent del turisme a Barcelona que us heu ofert generosament a col·laborar en aquesta investigació:

Jordi Portabella; Narcís Serra; Raimon Martínez Fraile; Lluís Reverter; Ramon Bagó; Àngel Miguelsanz Arnalot.

Un agraïment a **Albert Bramona** del Gremi d'Hotels de Barcelona per l'interès demostrat en aquest estudi. També als hotelers **Antonio Rubio, Isidro Unzueta, Rafael Lleó** i **Josep Mestres**, per les entrevistes.

Per haver suggerit consells i haver proporcionat materials i referències, per haver facilitat contactes i entrevistes, per haver compartit experiències i visions del turisme, un agraïment també a:

Josep M. Sòria; Josep M. Pallàs; Oriol Miralbell; Gaspar Espunya; Maria Boada; Lluïsa Vila; Patro Estián; M. Àngels Julià; M. Carmen Rius; Jordi Montaner Montejano; Àngela Sagué; Pep Bernadas; Elena Furnet i Carles Fernández.

A **Conxa González i Montse Llopis**, de la Biblioteca de la Direcció General de Turisme, per haver-me acompanyat i aconsellat amb tanta disposició i atenció en la intensa recerca bibliogràfica i en tot el que ha calgut.

A **Ferran Estrada**, pel cop de mà als inicis del doctorat. A **Gemma Orobitg**.

A **Marilyn Cebolla**, col·lega i amiga a mig camí de Catalunya i Argentina.

A **Fabi Mancinelli**, figura cosmopolita, vital i sincera en el compromís acadèmic i sobretot en la manera de ser personal.

A **Dolors Vidal**, per proporcionar-me dades, documents, informacions i oportunitats. Per apropar-me a dues coses que són importants per mi: la història del turisme i el Barri Vell de Girona.

Per haver atès consultes puntuals i per haver-me facilitat orientacions importants, un agraïment important a: **Francesc López Palomeque; Teresa-M. Sala; Juan Carlos González Morales; Santi Barjau; Albert Blasco; Núria Benach; Núria Galí i Sole Jiménez.** A **Agustín Còcola**, per l'intercanvi de materials durant tots els mesos de recerca a l'Ardiaca. I gràcies també a **Irene Sabaté i Raúl Márquez** per haver compartit alguns consells d'últimíssima hora.

Especialment a la família i amics, que feu que tot tingui sentit:

A la **Lídia**, expressió d'optimisme i de totes les coses bones de la vida.

Al **Daniel**, perquè et vas atrevir amb el meu nom.

Al **Dani**, persona de bons criteris i de bona voluntat, de ritme inquiet i generós.

A la **Concepció**, per la força de voluntat i per compartir l'esforç del meu treball. A la **Carme, Quim i Krish**, amb qui vaig aprendre a viatjar i a alimentar-me; a la **Radha**, a qui també he ensenyat a viatjar; al **Pere**, que ens has fet volar; a l'**Edgar** i al **Carles**, que ja volen. Als **avis** ("de cine") que he tingut.

A l'**Helena, Roger** i família, que sou l'amistat incondicional. Per la complicitat sincera, constant i generosa de tants anys i en tantes circumstàncies.

A la **Blanca i Mireia**, *dones que curen*.

A na **Maïta** (sense paraules) i a na **Gemma** de Menorca, també a l'**Anna** de l'Índia, de qui sempre conservo el gust per les coses senzilles.

A l'**Anna Comellas**, que hi has sigut sempre.

A l'**Anne, Adela, Mariona, Montse** i companyia, amb qui sempre he pogut riure tant.

A l'**Anna López**, per haver-me ajudat a posar ordre en el capítol de la Bibliografia. A la **Maria**, per acompanyar-me en tants processos. A l'**Anna Forn**, sempre a punt per una bona conversa. A la **Núria, Iacma, Bet...** pels viatges i la resta de coses bones.

A totes i tots els qui d'una manera o altra m'hi heu acompanyat.

Gràcies.

Barcelona, novembre de 2010